

JOEL HALLDORF

MAKTEN OCH DET HELIGA

fri tanke

DEN RELIGIÖSA VÄNDNINGEN I VÄRLDSPOLITIKEN

FRI TANKE

Stockholm, 2026

Box 3020, 181 03 Lidingö

www.fritanke.se | info@fritanke.se

*FRI TANKE är en arena för vetenskap, filosofi och idédebatt.
Vi verkar för bildning och demokrati genom att lyfta fram viktiga
natur- och samhällsvetenskapliga frågor i upplysningens anda.*

ISBN 978-91-8996-057-2

© Joel Halldorf, 2026

FORMGIVNING OMSLAG Beatrice Bohman

SÄTTNING Magnus Frederiksen

TYPSNITT Sabon Next

TRYCK Livonia Print, Riga, 2026

Första tryckningen

Innehåll

Förord	9
I. Gamla och nya gudar: Ideologiernas död och religionernas återkomst.....	19
II. De fromma furstarna: Presidenternas heliga krig	45
III. Apokalyps alldeles strax: Vinnarna i en värld utan visioner	79
IV. En helig, västerländsk civilisation: Den nya högerns teologiska anspråk	III
V. Profeter för en ny tid: Demokratin och det heliga.....	149
Efterord: Global solidaritet i nationalismens tidsålder	179
Tack	193
Noter.....	195
Litteratur	217
Register.....	239

Till Etry

»Nära är
Och svår att fatta Guden.
Men där fara finns, växer
Även det räddande.«

Friedrich Hölderlin, »Patmos«
i tolkning av Aris Fioretos

Förord

Bjärka-Säby, midsommarhelgen 1990

PÅ SOMRARNAS RESTE vi tält, så att folk kunde gå på väckelsemöten och samtidigt vara ute i det fria. Stora tält med gul-färgade dukar som gav ljuset därinne en varm, nästan gyllene ton. Jag älskade hur det doftade: en blandning av solvarmt gräs, gräs och jord. Sött och fuktigt. När det blev tråkigt brukade jag plocka upp en näve stenar att leka med.

Men inte den här dagen. I dag sitter jag blickstill och lyssnar uppmärksam. I predikstolen står en lång pastor med senig kropp och stora, utskjutande öron.

–Jag såg en man, och han kom från öst, säger han med darrande stämma. Jag visste inte vem det var, fortsätter han, men en sak la jag märke till. I hans panna var där ett märke.

Under sommarmånaderna behöver församlingarna erbjuda sina medlemmar något extra för att locka dem från semestern till kyrkan, och i dag har man kallat ett uppskattat dragplåster: Emanuel Minos, en predikant välkänd för sina budskap om Jesu återkomst. Tältet är nästan fullt.

–Några år senare, fortsätter Minos, berättade de på Rapport att Sovjetunionen hade fått en ny ledare. Hans namn var Michail Gorbatsjov. När jag såg tv-bilderna kände jag genast igen honom. Det var mannen från min dröm. Märket var där, i hans panna!

Allas blickar är vända mot den gänglige predikanten. Han tar en paus för att låta vår förväntan stiga.

– Och mycket riktigt, återtar predikanten lugnare, freden har kommit. Det kalla kriget går mot sitt slut och Gorbatsjov har börjat nedrusta. Alla talar om fred. Men min dröm slutade inte där. Plötsligt försvann mannen med märket – sedan blev allt svart. Ett mörker spred sig, och det täckte jorden.

Jag fångar varje ord, varje rörelse från den allvarsamme predikanten. Det borde kanske skrämma mig, men mest av allt tycker jag att det är spännande. Talet om tidstecknen och profetiorna om den yttersta tiden.

Efteråt går vi ut i solen och springer bort till lekparken just intill. De vuxna blir kvar utanför tältet. De står i klungor och pratar. Jag hinner fram till en av gungorna som ännu är ledig, klättrar upp och tar fart. Snart gungar jag så högt att kedjorna står rakt ut från ställningen.

En dag ska solen vändas i mörker och månen i blod. Så står det hos Joel, den gammaltestamentliga profet som jag fått namn efter. Blod, eld och pelare av rök ska visa sig i skyn, sedan kommer Herrens dag – den stora och fruktansvärda.

När gungan når sin högsta punkt blickar jag rakt upp i himlen.

Ett nybyggt svenskt radhusområde i slutet av 1900-talet. Det är svårt att tänka sig en mer sekulariserad miljö. Vi flyttade dit när jag var sju år, och när jag började första klass trodde jag att jag var den enda bland skolans trehundra elever som var kristen.

Det var, skulle det visa sig, inte helt sant. De andra var bara kloka nog att hålla låg profil.

Religiösa människor var udda fåglar i åttiotalets Sverige. Under rekordåren som följde andra världskriget skulle Sverige bli världens modernaste land. Sekulariseringen var en del av

det projektet, och det var även barnen införstådda med. En kompis berättade att hans mamma varnat honom för att min familj var kristna och därför »lite märkliga«. På rasterna hände det att mina jämnåriga upplyste mig om att Bibeln bara var en sagobok. Vår lärobok i historia presenterade avlatshandel och korståg i kapitlen om medeltiden, men efter att vi hade passerat år 1700 nämndes kyrkorna inte med ett ord.

Religion fanns, men i marginalen; långt ifrån samhällets huvudfåra. På 1960-talet var det visserligen vanligare att en ung svensk var medlem i en frikyrka än i en politisk vänstergruppering, men där någonstans började kyrkornas reträtt. Teologer och kyrkliga företrädare hade, skriver idéhistorikern Kjell Krantz, »dragit sig undan från offentligheten och bedrev sin verksamhet mer eller mindre internt».¹

Under de senaste åren har detta förändrats. Kristendomen tar allt större plats i kulturliv och samhällsdebatt. SOM-institutets stora undersökning visar att fler unga svenskar tror på Gud och går i kyrkan. Även från andra västeuropeiska länder som länge präglats av en stadig sekularisering kommer rapporter om fulla kyrkor: England, Frankrike, Finland och Norge. I USA verkar sekulariseringskurvan ha planat ut.²

Så länge det gäller privatlivet och kulturen betraktas denna rörelse med nyfiket intresse. Men religion är inte bara en privatsak, utan en kraft som tar sig in i politiken på allra högsta nivå. Det väcker oro. Att man ska skilja på religion och politik har varit något av en dogm i den moderna politiken, men nu verkar den skiljelinjen vara på väg att kollapsa. Religionerna syns åter i politiken – ibland för att politikerna har släpat dem in i maktens korridorer.

Gud är tillbaka. Inte bara som en existentiell närvaro i människors privatliv eller en trend på kultursidorna, utan också som en politisk kraft på den globala scenen.

Samtidigt kan kyrkoledare med sociala medier som predikstol få viralt genomslag. Påve Franciskus trivdes i det nya medielandskapet och förevigades när han firade mässa i flyktingläger, åt middag med hemlösa och knäböjde för att kyssa brottslingars fötter. När biskopen Mariann Edgar Budde vädjade direkt till Donald Trump flög hennes predikan över världen. Från Texas når politikern och pastorsstudenten James Talarico en miljonpublik när han ställer republikanernas politik mot Jesu bergspredikan. Bilder på präster, rabbiner och imamer sida vid sida i protest mot ICE delas vitt och brett. Och på den gren av TikTok som kallas #FaithTok samlar fromma influencers miljontals följare, ibland utan att ha backning från någon religiös organisation.

Denna utveckling har överraskat dem som förkunnade att Gud var död och sekulariseringen oundviklig. Men inte bara dem, utan också oss som växte upp i religiösa miljöer. Om någon skulle ha sagt till oss där i tältet, att den apokalyptiska predikantens budskap om några år skulle prägla världspolitik, då skulle ingen av oss ha trott honom. I tälten talade man om världen, men man förväntade sig aldrig att världen skulle lyssna.

Men i dag hörs ekon från sådana tältmöten när den amerikanske senatoren Ted Cruz citerar Bibeln för att förklara varför USA måste stödja Israel. De ekar när krigsministern Pete Hegseth delar klipp från pastorer som menar att samhället ska styras av gammaltestamentliga lagar. De genljuder i ett USA där allt fler uppfattar religionerna som en växande politisk makt, och där hela 20 procent av befolkningen menar att kristna bör dominera alla delar av samhället. Många förfäras, men för oss som har vuxit upp i den religiösa marginalen kombineras oron med en märklig känsla av *déjà vu*. Resonemangen är bekanta – men nu förkunnas de inte längre av unga tonårsledare eller gängliga predikanter, utan av mäktiga politiker.⁴

Kraften i det här budskapet var kanske starkare än vi trodde, och politikens mittpunkt svagare än vi kunde ana. Det som en gång var periferi har blivit centrum. För min egen del är frågan om vad som har hänt under de senaste decennierna inte bara akademisk och teoretisk, utan den har också en personlig, ja existentiell dimension. Minnen från uppväxten – från gudstjänster, samtal, bönegrupper – vaknar, och kastar plötsligt ljus över storpolitiska skeenden.

Religion vållar också oenighet inom akademien. Det är ett omdiskuterat begrepp som saknar en etablerad, allmänt accepterad definition. En del forskare förknippar religion med trossatser, andra anser att det framför allt har med känslor att göra. Jag säl-
lar mig till dem som menar att religion handlar om det heliga. Religioner kan, med inspiration från den franske sociologen Émile Durkheims klassiska definition, beskrivas som nätverk av föreställningar och praktiker som syftar till att sätta människan i kontakt med det heliga.⁵

I de abrahamitiska religionerna – judendom, kristendom och islam – är helighet i första hand en kvalitet hos Gud, men en som kan spilla över på platser, personer och ting i världen så att de blir heliga. Det heliga är höjt över vardagen; transcendent och laddat med kraft. Därför är mötet med det omskakande: vi darrar, bävar eller fylls av en känsla som kommer »svepande som en mild flodvåg«, för att citera religionshistorikern Rudolf Otto.⁶

Andliga erfarenheter kan vara högst privata, men religioner är kollektiva fenomen. På samma sätt är det med det heliga. Det jag framför allt intresserar mig för i denna bok är det heligas sociala dimensioner. Inte bara de personliga upplevelserna, utan

vad det heliga kan betyda för gemenskaper – och därmed politiskt. I varje samhälle finns saker som människor tillsammans håller för heligt och kring sådana fenomen skapas normer och ritualer. Vi förväntas närma oss det heliga med viss vördnad och det är tabu att kränka det. Man kan upptäcka vad en gemenskap håller för heligt genom att se vad de säger sig vara beredda att offra något för; ibland till och med livet.⁷

Att religioner kretsar kring det heliga betyder inte att religiösa människor har monopol på helighet. Personer som inte tror på Gud kan likafullt hålla saker för heliga – som nationen, människovärdet eller yttrandefriheten, för att ta tre vanliga exempel. »Mänskliga kulturer rymmer alltid heliga ting, men dessa ting är inte alltid religiösa«, som sociologen Christian Smith har formulerat det.⁸ Därför kan nationalism, politiska ideologier och andra rörelser som kretsar kring heliga ting också anta religionsliknande former.

Det heligas politiska makt vilar på dess förmåga att förena och mobilisera människor. Den gemensamma erfarenheten av det heliga skapar band, samtidigt som det räcker att beskriva något som heligt för att motivera människor att kämpa för det – det är uppenbart för de flesta att heliga värden måste skyddas.⁹ Makt är, konstaterar filosofen Hannah Arendt, förmågan att agera tillsammans: det är gemenskapen och viljan som är avgörande. Och genom sin förmåga att förena och mobilisera är religionerna bränsle för just detta.

Om den gemensamma viljan bara blir tillräckligt stark, skriver Arendt, kan små, motiverade grupper vända hela imperier.¹⁰

Den religiösa vändningen i världspolitiken skrämmer många. Det beror inte bara på att mycket blod har flutit i Guds namn,

utan också på att Sverige är ett land präglad av religionsanalfabetism. Eftersom vi trodde att Gud var död krympte vi religionsämnet i skolan och avskaffade den seriösa, mediala religionsbevakningen. Även i övrigt bildade människor kunde kokettera med sin religiösa okunskap på ett sätt som varit otänkbart om det handlat om historia, kultur eller politik. Men det följde sin logik: Varför lägga tid på att försöka förstå något som snart skulle vara borta?

När nu ryktet om Guds död visat sig vara överdrivet kan det därför vara svårt att begripa vad som sker, vilket bidrar till oron: vi fruktar främst den fara vi inte förstår.

Min ambition med den här boken är inte att vifta undan rädslan – det är uppenbart att religionerna bidrar till politiska konflikter och förtryck världen över – utan att försöka förstå vad som sker. Förhoppningsvis kan kunskapen göra det lättare att se vad som verkligen är värt att oroa sig för, och vad som, mitt i allt, kan vara hoppfulla tecken.

I två tidigare böcker – *Gud: Återkomsten* och *Gud: Jakten* – har jag skrivit om religionernas plats i vårt senmoderna samhälle. Den första handlade om religionernas betydelse i civilsamhället, den andra om andlighetens roll i kulturen. I denna bok, som får avsluta trilogin, vänder jag blicken mot den globala storspolitiken. Att kartlägga all världens politik och hur den påverkas av föreställningar om det heliga hade inte varit möjligt, utan hade krävt många böcker. Givet min kompetens och utsiktspunkt är det oundvikligt att många av exemplen i boken kommer från kristendomen, även om horisonten är bredare än så. Detta är en utforskande, inte uttömmande bok och den bör läsas som ett försök att skissera konturerna av den nya politiska verklighet som håller på att ta form.

I vissa delar sveper jag över stora fält, medan jag i andra gräver för att finna rötterna. Det handlar om att söka mönster

Förord

och samtidigt låta verkligheten vara så motsägelsefull som den faktiskt är. Religion är inte en sak, utan finns i otaliga former. Den existerar inte abstrakt i människors själar, men formas av konkreta historiska, kulturella, ekonomiska och politiska omständigheter. Det gör att varje kombination av religion och politik har sin unika prägel. Målet är inte att nå fram till en slutgiltig teori om makt och helighet, utan att bidra till ökad religiös läskunnighet – en förmåga att förstå, tolka och samtala om religion på ett informerat och nyanserat sätt.

Först med förmågan att läsa storpolitikens religiösa texter öppnas vägen till en fruktbar kritik. Därför är den här boken inte bara en beskrivning utan också en kritisk granskning av religionernas roll i politiken.

I.

Gamla och nya gudar

Ideologiernas död
och religionernas återkomst

»Det räcker inte med att
ha störtat tronen.
På dess ruiner måste vi
uppresas helig jämlikhet.«

Maximilien de Robespierre

Paris, 10 november 1793

MITT I FLODEN Seine, på den lilla ön Île de la Cité, ligger Notre Dame, eller Cathédrale Notre-Dame de Paris, som dess fulla namn lyder. Den började byggas på 1100-talet och var, som många medeltida kyrkor, helgad åt jungfru Maria. Det tog över ett sekel att färdigställa den, men när den till slut blev klar var den ett av Europas mästerverk.

Under sin nästan 800-åriga existens har Notre Dame sett imperier komma och gå. Här kröntes Napoleon sig själv till kejsare och under dess valv firade general de Gaulle Paris befrielse från nazisterna. Men märkligast av allt var nog den ritual som ägde rum här den 10 november 1793 – eller den 20 Brumaire, som almanackorna då visade eftersom den franska revolutionskalendern just hade införts.

Det regnade när parisarna sökte sig till kyrkan den förmiddagen, för att gå in genom portarna som slog upp klockan 10. När de klev in såg de, längst fram i den östra änden av katedralen, en stor scen. Den hade formen av ett berg och på dess topp stod

ett litet grekiskt tempel med inskriptionen »*À la philosophie*« – »till filosofin«. Här fanns också byster av fyra filosofer: Voltaire, Rousseau, Benjamin Franklin och Montesquieu.

En bit nedanför, på bergets sluttning, stod ett altare dekorerat med ekgrenar. Där brann en eld som symboliserade Förnuftets låga.

Ceremonin inleddes med att nationalgardets musiker började spela och snart dansade två rader av flickor in. De var klädda i vitt, hade trikolorens färger på sina bälten och bar kronor av blommor och ekblad. I händerna höll de brinnande facklor.

En vacker, vitklädd kvinna trädde sedan fram ur templet på bergets topp. Hon hälsade vördnadsfullt Förnuftets låga och satte sig sedan ner för att ta emot folkets hyllningar. Allt kulminerade med att nationalgardets musiker entusiastiskt framförde den nyskrivna sången »*Hymne à la liberté*« – »hymn till friheten«.

Ceremonin var ett förverkligande av revolutionsledaren Maximilien de Robespierres ord: »Det räcker inte med att ha störtat tronen. På dess ruiner måste vi uppresa helig jämlikhet.« Katedralen förblev helig, även för dessa antikyrkliga revolutionärer. Men kyrkan skulle tas i bruk för ett nytt evangelium.¹

När Notre Dame fattade eld drygt två sekler senare, under Stilla veckan 2019, gick chockvågor över världen. I sociala medier förenades människor i kollektiv förtvivlan, och på Paris gator sjönk fransmän ner på knä och sjöng hymner till Maria. Carl Bildt, den erfarne utrikesministern som rest i otaliga krigshärdar, twittrade upprivet: »Det känns som om det är slutet på allting. Europa gråter.«

Den brinnande katedralen uppenbarade något oväntat, nämligen att kyrkan också för människor som normalt inte kallar sig religiösa var något mer än en vanlig byggnad eller ens ett statligt kulturarv. Den var en helig plats.